

درسنامه‌ی تفسیر موضوعی قرآن

ویژه‌ی:

کلیه‌ی دانشجویان

و

مربوط به دو واحد عمومی تمامی رشته‌ها

نویسنده: دکتر زهره معصومی

فهرست مندرجات

درسنامه‌ی تفسیر موضوعی قرآن

مقدمه.....	۱۶
جلسه اول: شناختی چند در مورد قرآن (۱)	۱۷
۱- نام‌ها و صفات قرآن.....	۱۷
۲- زبان، لهجه و رسم الخط قرآن.....	۱۸
۴- شأن نزول قرآن.....	۲۰
۵- کاتبان و قراء سبعه قرآن.....	۲۰
۶- جمع‌آوری قرآن.....	۲۱
۷- ترجمه قرآن.....	۲۲
۸- تفسیر قرآن.....	۲۲
جلسه دوم: شناختی چند در مورد قرآن (۲)	۲۷
۱- انواع و روش‌های تفسیر.....	۲۷
۲- تأویل قرآن.....	۲۸
۳- آیات محکم و متشابه.....	۲۹
معنای لغوی محکم و متشابه.....	۲۹
نظریات در مورد منظور قرآن از آیات محکم و متشابه.....	۳۰
نمونه‌های آیات متشابه.....	۳۱
آراء مختلف درباره دلیل وجود متشابهات در قرآن.....	۳۱
روش اهل بیت علیهم السلام در محکم و متشابه قرآن.....	۳۲
تعداد آیات متشابه.....	۳۳
جلسه سوم: شناختی چند در مورد قرآن (۳)	۳۹
۱- مفهوم ناسخ و منسوخ.....	۳۹

۷۵..... فاتحه الكتاب

۷۶..... آیا «بسم الله» جزء سوره است؟

۷۷..... «الله» جامع ترين نام خداوند

۷۷..... رحمت عام و خاص خدا

۷۸..... چرا صفات ديگر خدا در بسم الله نيا مده است؟

جلسه هشتم: تفسير سوره حمد (۲)..... ۸۵

۸۶..... انسان در پيشگاه خدا

۸۷..... «صراط مستقيم چيست»؟

۸۹..... درس های تربيتي سوره ی حمد:

جلسه نهم: محتوا و فضيلت سوره اخلاص..... ۹۳

۹۷..... شاخه های پر بار توحيد:

۹۷..... الف) توحيد ذات

۹۷..... ب) توحيد صفات

۹۷..... ج) توحيد افعالی

۹۷..... د) توحيد در عبادت

۹۷..... شاخه های توحيد افعالی

۹۸..... الف) توحيد خالقيت

۹۸..... ب) توحيد ربوبيت

۹۸..... ج) توحيد در قانون گذاری و تشريع

۹۸..... د) توحيد در مالکيت

۹۸..... هـ) توحيد حاکميت

۹۹..... و) توحيد اطاعت

جلسه دهم: محتوا و فضيلت سوره قدر..... ۱۰۳

۱۰۳..... شب قدر شب نزول قرآن

جلسه يازدهم: ویژگی های مؤمنان (سوره مؤمنون. آیات ۱ تا ۱۱)..... ۱۱۱

۱۱۱.....	فضیلت تلاوت سوره مؤمنون:
۱۱۱.....	صفات برجسته مؤمنان:
۱۱۵.....	دیگر ویژگی رستگاران:
۱۱۹.....	جلسه دوازدهم: سیمای خردمندان در قرآن (سوره رعد: آیات ۱۹ تا ۲۴).
۱۱۹.....	حق گرایي و پند پذیری
۱۲۰.....	وفا به عهد و پیمان
۱۲۱.....	حفظ پیوندها و روابط خانوادگی
۱۲۱.....	پایداری و نیکوکاری
۱۳۱.....	جلسه سیزدهم: حکمت‌هایی از قرآن
۱۳۱.....	پرستش خدا و احسان به والدین
۱۳۲.....	فروتنی و آمرزش خواهی
۱۳۴.....	احترام پدر و مادر در منطق اسلام
۱۳۹.....	جلسه چهاردهم: احسان به خویشاوندان و محرومان و رعایت اعتدال در انفاق و بخشش
۱۴۰.....	پرهیز از اسراف
۱۴۱.....	سخن نیکو با نیاز مندان
۱۴۲.....	میانه روی در انفاق
۱۴۷.....	جلسه پانزدهم: شش حکم مهم، رعایت حق حیات فرزند
۱۴۸.....	پرهیز از روابط نامشروع
۱۴۸.....	فلسفه تحریم زنا
۱۴۹.....	پرهیز از قتل و خونریزی
۱۵۱.....	حفظ اموال یتیمان
۱۵۵.....	جلسه شانزدهم: پرهیز از کم فروشی
۱۵۵.....	زیان کم فروشی
۱۵۶.....	پرهیز از ظن و گمان
۱۵۷.....	پرهیز از غرور و تکبر

مقدمه

سپاس خداوندی را سزااست که آفریننده بندگان، گستراننده زمین، جاری کننده آب در زمین های پست، و رویاننده گیاه در کوه ها و تپه های بلند می باشد، نه اول او را آغازی است و نه ازلی بودن او را پایانی است. آغاز هر چیزی است در حالی که خود ابدی و ازلی، پایدار و ماندگار بدون مدت و زمان است. پیشانی بندگان برابر عظمت او به خاک افتاده و لبها در اعتراف به یگانگی او در حرکتند. سپاس خداوندی که والاتر از آن چیزی است که عقل های عاجز تشبیه کنندگان تصور می کند، او از اطاعت چیزی سود نمی برد. علم او به مردگانی که رفتند چونان آگاهی او به زندگانی است که هستند و علم او به آسمان های بالا چونان علم او به زمین های زیرین است.

و سلام و درود خداوند بر رسول خاتم محمد مصطفی (صلی الله علیه و آله) باد که عقل اول و فرستاده ی خوبی ها و مهربان ترین فرشته ی خاک است که از ملکوت آسمان به زمین فرا خوانده شد تا انسان را با معنای واقعی اش آشنا کند و افق روشن حقیقت در شام تیره زندگی بود که از مشرق زمین دلها برآمد و سرمشق مسلمین و بلکه نمونه والگوی عالی برای همه انسان ها باشد چرا که حقیقتاً تجسمی از اسلام ناب است.

قرآن کتابی است که با نام خدا آغاز می شود و با نام مردم پایان می پذیرد. کتابی آسمانی است اما — بر خلاف آنچه مؤمنین امروزی می پندارند و بی ایمانان امروز قیاس می کنند — بیشتر توجه اش به طبیعت است و زندگی و آگاهی و عزت و قدرت و پیشرفت و کمال و جهاد! کتابی است که نام بیش از ۷۰ سوره اش از مسائل انسانی گرفته شده است و بیش از ۳۰ سوره اش از پدیده های مادی و تنها ۲ سوره اش از عبادات! آن هم حج و نماز!

کتابی است که شماره آیات جهادش با آیات عبادتش قابل قیاس نیست... کتابی است که نخستین پیامش خواندن است و افتخار خدایش به تعلیم انسان با قلم... آن هم در جامعه ای و قبایلی که کتاب و قلم و تعلیم و تربیت مطرح نیست.

این کتاب از آن روزی که به حيله دشمن و به جهل دوست لایش را بستند، لایه اش مصرف پیدا کرد و وقتی متش متروک شد، جلدش رواج یافت و از آن هنگام که این کتاب را — که خواندن نام دارد — دیگر نخواندند و برای تقدیس و تبرک و اسباب کشی بکار رفت، از

وقتی که دیگر درمان دردهای فکری و روحی و اجتماعی را از او نخواستند، وسیله شفای امراض جسمی چون درد کمر و باد شانه و... شد و چون در بیداری رهایش کردند، بالای سر در خواب گذاشتند و بالاخره، این که می‌بینی؛ اکنون در خدمت اموات قرارش داده‌اند و نثار روح ارواح گذشتگانش و ندایش از قبرستان‌های ما به گوش می‌رسد.

قرآن! ما شرمنده توایم اگر از تو آواز مرگی ساخته‌ایم که هر وقت در کوچه‌مان آوازت بلند می‌شود همه از هم می‌پرسند "چه کس مرده است؟" چه غفلت بزرگی! که می‌پنداریم خدا تو را برای مردگان ما نازل کرده است.

قرآن! ما شرمنده توایم اگر تو را از یک نسخه عملی به یک افسانه موزه نشین مبدل کرده‌ایم. یکی ذوق می‌کند که تو را بر روی برنج نوشته، یکی ذوق می‌کند که تو را فرش کرده، یکی ذوق می‌کند که ترا با طلا نوشته، یکی به خود می‌بالد که تو را در کوچک‌ترین قطع ممکن منتشر کرده‌ام... آیا واقعا خدا ترا فرستاده تا موزه سازی کنیم؟

قرآن! ما شرمنده توایم اگر حتی آنان که تو را می‌خوانند و تو را می‌شنوند، آن چنان به پایت می‌نشینند که خلاق به پای موسیقی‌های روزمره می‌نشینند!... اگر چند آیه از تو را به یک نفس بخوانند مستمعین فریاد می‌زنند "احسنت!!" گویی مسابقه نفس است...

قرآن! ما شرمنده توایم اگر به یک فستیوال مبدل شده‌ای حفظ کردن تو با شماره صفحه، خواندن تو از آخر به اول معرفت است یا یک رکوردگیری؟ ای کاش آنانکه ترا حفظ کرده‌اند دانا کنی، تا این چنین ترا اسباب مسابقات هوش نکنند.

خوشا به حال هر کسی که دلش رحلی است برای تو. آنان که وقتی تورا می‌خوانند چنان حظ می‌کنند، گویی که قرآن همین الان به ایشان نازل شده است.

آنچه ما با قرآن کرده‌ایم تنها بخشی از اسلام است که به صلیب جهالت کشیدیم. (عبارات فوق، جملاتی از مرحوم دکتر علی شریعتی، برگرفته از کتاب «پدر، مادر ما متهمیم» با کمی تغییر است).

اهداف علمی و کاربردی مجموعه حاضر:

مجموعه حاضر، برای رسیدن به اهداف ذیل تألیف و تدوین شده است:

۱- آشنایی با گزیده‌ای از موضوعات مطرح شده در قرآن - این کتاب آسمانی و کتاب دستورالعمل بشری - که خالق هستی آن را برای راهنمایی و هدایت مخلوق ضعیف خویش (خلق الانسان ضعیفا/ نساء ۱۸) قرار داد تا با بهره‌مندی علمی و عملی از این آیات، جانشین واقعی او در زمین گردد و الهی گونه عمل کند.

۲- از آنجا که این درسنامه برای دو واحد درس عمومی کلیه دانشجویان در رشته‌های مختلف، مطابق با سر فصل دانشگاه تنظیم گشته است؛ لذا می‌تواند مورد استفاده‌ی تمامی دانشجویان قرار گیرد و به ایشان خوراک روحی و آرامش درونی دهد تا از استرس‌ها و اضطراب‌های موجود در جامعه تسکین یابند و با انس با قرآن و چنگ زدن به این جبل‌المتین و عروة‌الوثقی الهی که در ابتدای هر جلسه با تلاوت آیه - الکرسی به این موضوع تذکر داده می‌شود، بتوانند با بهره‌یابی از این نور الهی به صراط مستقیم راه یابند و از گمگشتگی حاصل از جدا افتادن آنها از خالق‌شان که بسان جدا افتادن قطره از اقیانوس است، رهایی پیدا کنند.

۳- زدودن غبار مهبجوریت قرآن از ذهن نسل جوان که طبق فرمایش مولای متقیان علی(علیه‌السلام) در نامه‌ی ۳۱ نهج‌البلاغه، که به فرزندشان امام حسن(علیه‌السلام) وصیت می‌کنند و می‌فرمایند که: وجود یک جوان بسان زمین بایری است که وقتی بذری خوب در آن نهاده می‌شود، ثمرهای خوب هم برای او و هم برای نسل‌های پس

- از او خواهد داشت، به ویژه برای دانشجویان خواهر جوانی که، هر کدام مادرهای آینده وستون‌های یکایک خیمه‌های خانواده‌های متشکله‌ی یک جامعه خواهند بود.
- ۴- آشنایی بیشتر با واژگان و آیات الهی و شرح و تفسیر آنها.
- ۵- آشنایی با پیام‌های مختلف آیات و اخذ درس عملی از آنها جهت پیمایش راحت گردن‌های پر پیچ و خم زندگی دنیوی.

ویژگی‌های این مجموعه:

این درسنامه قرآنی، همان طرح درسی استاد است که برای بودجه‌بندی متن درس به صورت درس به درس و جلسه به جلسه در ۱۶ جلسه طراحی شده و شامل اجزاء ذیل می‌باشد:

در هر جلسه درسی:

- ۱- مقدمه: در این قسمت با توجه به متن درسی که می‌خواهد در آن جلسه ارائه شود - و اگر ارتباطی با مطالب جلسه‌ی پیشین دارد - مقدمه یا در آمدمی گفته می‌شود.
 - ۲- متن آموزشی هر جلسه برای ۴۵ دقیقه تدریس در نظر گرفته شده است.
 - ۳- خلاصه و چکیده‌ای از درس آن جلسه.
 - ۴- سوالات و آزمون پایانی که به صورت تشریحی مطرح می‌شود.
 - ۵- آوردن مآخذ و منابع درسی متن آموزشی هر جلسه در پی نوشت پایانی آن جلسه.
- ضمناً شایان ذکر است که فهرستی از مطالب و جلسات هر درس نیز در ابتدای این درسنامه، برای سهولت کار دانشجویان گرامی در نظر گرفته شده است.
- ❖ امید است که مقبول در گاه احذیت واقع گردد.

زمستان ۱۴۰۰

دکتر زهره معصومی